

بهار در راه است

امسال نیز چون بسیاری از سال‌ها، بر اساس یک سنت پسنديده و دیرپا، در آستانه بهار، فصل رویش و زایش دوباره طبیعت، هفته منابع طبیعی را گرامی می‌داریم، به آن امید که شکر نعمت آفریدگاری را به جا آوریم که «مدبر الیل و النهار است و مقلوب القلوب و الابصار» از او مدد می‌جوئیم که «محول الحول و الاحوال» است و خاضعانه می‌خواهیم که «حول حالنا الی احسن الحال».

امسال برای هر یک از روزهای هفته منابع طبیعی که که زینت بخش آن نامی پیامبر اعظم و شعار آن هر ایرانی یک درخت است، نام‌هایی برگزیده شده که عبارتند از:

روز اول: روز درختکاری

روز دوم: منابع طبیعی، بسیج سازندگی و نهضت سبز

روز سوم: منابع طبیعی و آبخیزداری

روز چهارم: منابع طبیعی و سازمان‌های مردم‌نهاد

روز پنجم: منابع طبیعی و آموزه‌های دینی

روز ششم: منابع طبیعی آموزش و پژوهش

روز هفتم: منابع طبیعی حفاظت و قانون

روز درختکاری

زمانی، ناصر خسرو قبادیانی شاعر بزرگ و معلم اخلاق چنین سروده بود که:

بسوزند چوب درختان بی‌بر
سزا خود همین است مریی بری را

او نیز چون بسیاری کسان که قبل از او رخت از عرصه گیتی بر بستند و یا آنان که بعد از او چشم به این جهان گشودند بر این باور بود که سزای بی‌بری سوختن است، اما مسئله این است که در طی زمان‌های مختلف و در گذر از مراحل گوناگون تولید و معیشت، تعریف و تفسیری که از بر و میوه درختان داشته‌ایم نیز به طور پیوسته در معرض تغییر و تحول بوده است تا آن جا که امروز دیگر سودمندی و ارزش درختان تنها با میوه‌ای که تولید می‌کنند سنجیده نمی‌شود.

درخت در طی دوران‌های طولانی، همدل و همراه انسان و در گذر از مراحل مختلف توسعه یار و یاور آدمیان بوده است، حتی چنین نقشی را نیز در طول عمر هر یک از انسان‌ها بازی نموده است و پیوسته با دست و دل بازی تمام، حسب نیاز به او چیزهای بسیاری را بدون هیچ منت و چشم‌داشتی ارزانی داشته است، از چوبی برای گهواره دوران کودکی، شاخه‌ای برای طناب بستن و بازی، نیمکتی برای نشستن در کلاس درس، تخته سیاهی برای نوشتن و یاد گرفتن، کرسی و مبلی برای استراحت و لمیدن، میزی برای کار، چتری برای محفوظ ماندن از گزند باران و آفتاب، مصالحی برای ساخت مسکن، دری برای پناه داشتن در پشت آن، قایقی برای راه رفتن بر آب، پلی برای حذف فاصله‌ها، نردبانی برای بالا رفتن، منظری زیبا برای دیدن و لذت بردن، دارویی برای تسکین درد، هیزمی برای گرم شدن، عصبی برای تکیه دادن به آن در دوران پیری و حتی تابوتی برای راهی شدن در آخرین سفر، درخت همه اینها هست اما اینها همه درخت نیستند، درخت و سبزه چیزی است که به ما امکان تداوم حیات و استمرار زندگی را می‌بخشد اما آیا ما هیچ گاه فرصت قدرشناسی و قدردانی از درخت را پیدا کرده‌ایم؟

روز درختکاری روز سلامی دوباره است به درخت، روز یادآوری نعمت‌هایی است که داریم و قدر آن را نمی‌دانیم، روز درختکاری یعنی روز نشان دادن نشانه‌های زندگی بر گستره زمین، روز نشان دادن میل به زنده بودن و زندگی، این روز را گرامی می‌داریم.

منابع طبیعی، بسیج سازندگی و نهضت سبز

اگرچه عناوینی که برای هفته منابع طبیعی برگزیده شده است در نگاه اول می‌تواند نشان از نگاه بخشی از این مقوله داشته باشد اما در صورتی که مجموعه آن‌ها در کنار هم و در تعامل با یکدیگر قرار گیرند، می‌توانند بستر مناسب و قابل اعتمادی را برای ارایه یک مدیریت جامع و یکپارچه در عرصه‌های منابع طبیعی به وجود آورند.

واقعیت آن است که در خلال یک صد سال گذشته، خواسته یا ناخواسته قسمتی از هم و غم تشکیلات متصدی منابع طبیعی مصروف استحکام بنیان‌های نظام دیوان سالاری، تصدی‌گری در امور منابع طبیعی و به طریق اولی کم‌رنگ کردن نقش مردم در این زمینه شده است، تنها طی یک دهه اخیر است که مضمون و مفهوم ایجاد یک عزم ملی یا ضرورت برخورداری و بهره‌گیری از توان و نیروهای مردمی در زمینه‌های مختلف امور مربوط به منابع طبیعی، اعم از حفاظت، احیاء یا توسعه فراتر از شعار، به طور جدی‌تری در جامعه مطرح گردیده و به نحو نسبتاً بنیادی مورد توجه قرار گرفته است. در گذشته و در طی سالیان متمادی تصور بر آن بوده است که موضوع منابع طبیعی، یک مقوله حاکمیتی و کاملاً دولتی است و تمثیت امور مربوط به آن نیز به عهده سازمان‌ها و تشکیلات صرفاً دولتی می‌باشد و بر اساس چنین تفکری سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌ها، عموماً به طور بخشی در سازمان‌های مسئول و با نگاه از بالا به پایین تدوین و به مرحله اجرا گذاشته شده است.

امروز در تحلیل این شیوه تفکر و تفسیر این نگاه و نتایج حاصل از آن نقد و نظرهایی بسیاری ابراز می‌گردد که پرداختن به آن‌ها در این فرصت مختصر نمی‌گنجد، اما نتیجه تمام آن‌ها را می‌توان در این عبارت خلاصه نمود که بدون اتکاء به قدرت بیکران مردم و بی‌توجه به بسترسازی مناسبی جهت بهره‌گیری از این نیروی لایزال، امکان تحقق اهداف حفظ، اصلاح، احیاء و بهره‌برداری بهینه از منابع محیطی نه میسر است و نه محقق خواهد شد و ناگزیر عبور از این مرحله مستلزم توانمندسازی جوامع و نهادهای مردمی و پاگیری بسیج سازندگی، نهضت سبزی است که در آن، مردم بتوانند نقش کلیدی و اساسی را داشته باشند.

منابع طبیعی و آبخیزداری

برای کشور ما که قسمت عمده سرزمین آن از نظر اقلیمی تحت شرایط خشک و نیم خشک تا خشک نیم مرطوب قرار دارد، خاک و آب در آن، گوهرهای کمیابی هستند که متأسفانه با نرخ بالای هدر رفت آب و فرسایش شدید خاک مواجه می‌باشند در چنین شرایطی پرداختن به مدیریت منابع آب و خاک و حفاظت از آن در عرصه‌های مختلف کشاورزی و منابع طبیعی از بدیهی‌ترین الزامات است آبخیزداری علم، فن و هنر حفاظت از منابع آب و خاک و ظرفیت‌های محیطی و بسترسازی جهت استفاده پایدار و بهینه از این منابع است. بدون تردید در صورت کم توجهی به مضمون حفاظت و مدیریت از این منابع نباید انتظار دست‌یابی به توسعه‌ای پایدار را داشت. تجارب چند دهه گذشته و حاصل دست‌آوردهای پژوهشی و مطالعاتی نشان داده است که اگر مضمون واقعی مبارزه با فرسایش خاک و حفاظت از منابع آب در عرصه‌های آبخیز در چارچوب یک فعالیت جامع و یکپارچه در تمامی شقوق منابع طبیعی، اعم از جنگل و مرتع به طور جدی مورد توجه قرار نگیرد، بسیاری از فعالیت‌های سدسازی، ذخیره‌سازی آب و به تبع آن اقداماتی که در زمینه توسعه کشاورزی و خودکفایی مواد غذایی صورت می‌گیرد به طور یقین نتیجه مطلوبی را به همراه نخواهد داشت.

منابع طبیعی و سازمان‌های مردم‌نهاد

سازمان‌های مردم‌نهاد و یا به تعبیر قدیمی‌تر آن، سازمان‌های غیردولتی یا NGOها، اگرچه به نظر می‌رسد به شکل و شیوه جدید تعریف شده برای آن‌ها، ره‌آورد خارج از کشور باشند اما طی دو دهه اخیر ارزش و اهمیت خود را جهت مشارکت و همراهی امور مربوط به منابع طبیعی به اثبات رسانده‌اند. نباید فراموش کرد که بنا به دلایل متعدد اجتماعی فرهنگی، سیاسی، حداقل از زمان ملی شدن جنگل‌ها و مراتع کشور، تا همین اواخر، ما در عرصه‌های منابع طبیعی فاقد تجربه‌ای کافی از همراهی و همکاری با این سازمان‌های مردم‌نهاد بوده‌ایم، اگر قرار باشد این وضعیت را به طور سریع و گذرا مورد نقد و تحلیل قرار دهیم، شاید بتوان عمده‌ترین شفاف نبودن وظایف و مسئولیت‌های طرفین نسبت به یکدیگر و برداشت‌های انتزاعی از زمینه‌های فعالیت این سازمان‌ها برشمرد. برای این که نظام‌های دولتی و تشکیلات اداری بتوانند به طور بنیادی ضرورت حضور و وجود این نهادها را درک نمایند و با آغوش باز از آن‌ها استقبال نمایند و برای این که این نهادها قادر باشند در چنین فضایی تلاشی را جهت تعدیل دیدگاه‌ها و اثبات حقانیت خویش مصروف

دارند هنوز راه دراز و احتمالا سختی را در پیش رو دارند، از یاد نبریم که نهادهای دولتی مسئول در بخش منابع طبیعی برای تحقق اهداف خود با چالش‌های اجتماعی عمده‌ای درگیر هستند و سازمان‌های مردم نهاد نیز برای فعالیت به حمایت‌هایی نیاز دارند، تنها در صورت باور داشتن یکدیگر و انجام یک همکاری دوجانبه، صادقانه و منطقی است که می‌توان از ظرفیت عظیم این دو بخش به نحو مطلوب بهره گرفت.

منابع طبیعی و آموزه‌های دینی

برای حفاظت از منابع طبیعی و محیط‌زیست تنها علم و شناخت کافی نیست باید یافته‌ها را باور داشت به آن ایمان آورد و اخلاقاً پای‌بند بود، کیست که نداند تولید و فروش داروهای تقلبی، استفاده از مواد مخدر، رشوه‌گیری یا دزدی کار زشت و نکوهیده‌ایست، پس چرا هم‌چنان رواج دارد. واقعیت آن است که اگر علم و شناخت متکی بر تعهد، ایمان، اخلاق و اخلاص نفس نباشد می‌تواند زاینده هر چیزی و لو نادرست و ناروا باشد. تنها اخلاق و ایمان است که می‌تواند سره را از ناسره جدا سازد و بین دوغ و دوشاب تمایزی برقرار نماید. ما مبتنی بر آموزه‌های دینی دارای فرهنگی غنی و استوار هستیم که در آن باور بر این است که هر گیاهی که از زمین روید وحده هو لاله الا هو گوید، هر برگ درختی دفتری است معرف معرفت کردگار، هر شاخه درختی به مثابه بال فرشتگان است و ماهیت منابع طبیعی در آن، انفال و بیت‌المال است، بیت‌المالی که مولی‌علی (ع) فرمود حتی اگر در کابین زنان غاصبان آن‌ها باشد، باز پس می‌گیریم، اتکاء به چنین بنیانی، بسط و ترویج چنین فرهنگی و ایجاد فضایی ارزشی متکی بر این آموزه‌های دینی یقیناً می‌تواند حلال و چاره‌ساز بسیاری از مسایل و مشکلاتی باشد که امروز در سر راه مدیریت بر عرصه‌های منابع طبیعی قرار دارد.

منابع طبیعی - آموزش و پژوهش

برای حفاظت از منابع طبیعی باید آن را دوست داشت، برای دوست داشتن باید آن را شناخت، و برای شناخت می‌باید بنیانی مستحکم، متکی بر آموزش و پژوهش بنا نهاد و در غیر این صورت جهت‌گیری‌ها و تصمیمات ما بر اساس حدس و گمان‌های خواهد بود که از یک سو صرفاً بستری برای لفاظی و قلم‌فرسایی ایجاد خواهد نمود و از سوی دیگر عرصه را دستخوش تاخت و تاز سلاقی و اعمال نظرات متفاوت خواهد ساخت. زمان آن رسیده است که این واقعیت را باور داریم و به آن عمل نماییم که آموزش، پژوهش و اجرا هیچ کدام بدون یاری و یاور دیگری حرف حسابی برای گفتن نخواهند داشت.

منابع طبیعی و حفاظت و قانون

همیشه زیاده‌خواهی، افزون‌طلبی، اعمال سلاقی، جاه‌طلبی، سودپرستی و یا حتی تنگدستی و فقر می‌تواند انگیزه‌هایی را برای تخریب، تصاحب و تملک بر عرصه‌های منابع طبیعی فراهم آورند. تنها در صورت وجود یک قانون جامع و مناسب مشروط به اجرای دقیق احکام و مفاد آن است که می‌تواند سد محکمی در برابر این نابسامانی‌ها به وجود آورد. تجربه گذشته نشان داده است که تنها با داشتن یک قانون جامع و خوب هرگز موفق به حفاظت از منابع طبیعی نخواهیم بود. بلکه هم‌زمان شرط لازم برای کارایی آن عمل به قانون است. به طور یقین عمل‌گرایی به قانون و باور مجموعه دست‌اندرکاران قوه قضاییه و مجریه به ضرورت اجرای آن می‌تواند شرایط بسیار مطلوب و مناسبی را برای مدیریت بهینه در عرصه‌های منابع طبیعی فراهم آورد.

هر روزتان نوره‌ز باد

نوره‌زتان پیروز باد

پوزش و تصحیح:

در شماره گذشته (شماره ۷۱) مجله در صفحه دو جلد منظره‌ای زیبا از ماسوله به چاپ رسیده بود که در زیرنویس آن به اشتباه مازندران - ماسوله درج گردیده بود که ضمن عرض پوزش به گیلان - ماسوله تصحیح می‌گردد.

در سال پیامبر اعظم(ص) هر ایرانی، یک نهال

رسول خدا(ص) می فرماید:

مَنْ غَرَسَ شَجْرَةً فَأَيَّعَتْ غَرَسَ اللَّهُ بِهَا شَجْرَةً فِي الْجَنَّةِ.

هر که درختی غرس کند تا به ثمر برسد، خدا عوض آن در بهشت درختی برای او غرس می فرماید.

آثار الصادقین ج ۷ ص ۳۴۸

روزشمار هفته منابع طبیعی سال ۸۵

تاریخ	روز	نام روز
۱۵ اسفند	سه شنبه	روز درختکاری
۱۶ اسفند	چهارشنبه	منابع طبیعی، بسیج سازندگی و نهضت سبز
۱۷ اسفند	پنجشنبه	منابع طبیعی و آبخیزداری
۱۸ اسفند	جمعه	منابع طبیعی و سازمان‌های مردم نهاد
۱۹ اسفند	شنبه	منابع طبیعی و آموزه‌های دینی
۲۰ اسفند	یکشنبه	منابع طبیعی و آموزش و پژوهش
۲۱ اسفند	دوشنبه	منابع طبیعی و حفاظت و قانون

سیاست‌های اجرایی

۱. با توجه به نامگذاری سال ۱۳۸۵ به نام پیامبر اعظم(ص) مراسم هفته منابع طبیعی سال جاری با محوریت صیانت از جنگل‌ها و مراتع، حفظ آبخیزها و جلب مشارکت‌های مردمی از دیدگاه ارزشی اسلام برگزار می گردد.
۲. برنامه‌های هفته در عرصه انجام شود. در این زمینه تسهیلات لازم به منظور تامین نهال مناسب و مورد نیاز ارگان‌های مختلف به خصوص دستگاه‌های عضو برنامه ملی نهضت سبز پیش‌بینی می گردد.
۳. از نمونه‌های منابع طبیعی به ویژه مجریان و بهره‌بردارانی که در اجرای طرح‌های محوری سازمان فعالیت داشته‌اند، تقدیر و تشکر به عمل می آید.
۴. از جوامع محلی و سازمان‌های دولتی و غیردولتی در تصمیم‌گیری و اجرای برنامه‌های هفته استفاده بهینه به عمل می آید.
۵. از امکانات و پتانسیل رسانه‌های گروهی به ویژه صدا و سیما و مطبوعات در جهت ارایه عملکرد سازمان و اطلاع‌رسانی به مردم استفاده بهینه به عمل می آید.
۶. کارشناسان و مسؤولان منابع طبیعی در مجامع و محافل عمومی از قبیل مدارس، دانشگاه‌ها، نمازهای جماعت و جمعه و در جمع مجریان و بهره‌برداران منابع طبیعی حضور می‌یابند و نسبت به فرهنگ‌سازی و ارتقاء آگاهی‌های عمومی و تخصصی بهره‌برداران اقدام می نمایند.